

YEMEN CEPHESİ KOMUTANLARINDAN ARİF BEY'İN TİHAME HAREKÂTI HAKKINDA ASKERÎ RAPORU

Yahya YEŞİLYURT*

Oktay KIZILKAYA**

Öz: Birinci Dünya Savaşı, çok uluslu ve birçok devletin katılmak zorunda kaldığı bir savaştır. Osmanlı Devleti de bu savaşa katılan ve çok uluslu yapıya sahip bir diğer devlettir. Osmanlı Devleti, Müttefik güçlerine karşı birçok cephede mücadele etmiştir. Yemen Cephesi de bunlardan birisidir. Yemen Cephesi, Türk tarihinde çok fazla irdelenmemiş ve hakkında bilinenler de bir iki sayıyı geçmeyecek kaynaklardan ibaret kalmıştır. Oysaki Türk arşivleri, bu cephe hakkında sayısız belgelerle doludur. Bu belgeler Osmanlı ordularının Yemen'de gayet başarılı olduğunu belirtmektedirler. Ancak Türkiye'de Birinci Dünya Savaşı hakkında yapılan çalışmaların genel niteliğine bakıldığında Yemen Cephesi'nin ya görmezlikten gelindiği yahut oldukça genel ifadelerle geçiştirilmeye çalışıldığı görülür. Bu cephede yaşananlar eldeki mevcut verilerin detayında gizli olduğundan askerî bir rapor ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Bu verilerden birisi olan Yüzbaşı Arif Bey'in askerî raporu, Yemen Cephesi'nde Osmanlı ordularının vaziyeti ve yaşananlar hakkında bilgiler içermektedir. Bu rapordan yola çıkılarak Yemen Cephesi hakkında bazı temel bilgilere ulaşılmaya ve Türk harp tarihine katkı sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Askerî Rapor, Birinci Dünya Savaşı, İngiltere, Osmanlı Devleti, Yemen.

MILITARY REPORT BY ARİF BEY, ONE OF THE COMMANDERS OF YEMEN FRONT, ON TIHAMA OPERATIONS

Abstract: World War I was a multinational war, which many states were dragged in. The Ottoman Empire was one of the multiethnic states which went into this war. The Ottoman Empire fought on many fronts against the Allied Forces. Yemen front was one of them. Yemen front hasn't been discussed much in Turkish history, and knowledge about this front consists of the resources that would not be even more than two. However, the Turkish archives are full of numerous documents on this front. These documents indicate that the Ottoman armies in Yemen were very successful. Yet, when the studies conducted in Turkey on WWI are considered, the Yemen front has either been ignored or merely touched upon in general terms. Since the events in this front are hidden among the details of the available data, a military report has been analyzed for this study. The military report prepared by Captain Arif Bey comprises information about the condition of the Ottoman armies and the events in the Yemen front. Based on this report, this paper tries to reach some basic information about the Yemen front and to contribute to the Turkish military history.

Key Words: Military Report, First World War, Britain, Ottoman Empire, Yemen.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nın Çıkışı

Birinci Dünya Savaşı, görünürde ve perde arkasında farklı nedenleri barındıran bir durumdur. Bu savaş, görünürde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliahdı Franz Ferdinand'ın 28 Haziran 1914 tarihinde Bosna'da öldürülmesiyle¹ başlamıştır (Strachan, 2014: 28-29). Bu olayın ilk

* Yrd.Doç.Dr., Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Öğretim Üyesi. yyesilyurt@kastamonu.edu.tr.

** Yrd.Doç.Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Öğretim Üyesi. ok1taykizilkaya@gmail.com.

¹ Ferdinand, eşiyile yaptığı bu ziyarette öldürülmeden önce bombalı saldırıdan kurtulmuştu. Ancak daha sonra Prinsip adında bir Sırp tarafından silahla vurulmuştur. Prinsip, Kara El adlı

başlarda herhangi bir savaşa neden olacağı düşünülmemiştir. Bunun sebebi olarak Avrupa'daki büyük devletlerin uzun süredir barış sürecini yaşamaları gösterilmiştir. Fakat Avusturya'nın Sırbistan üzerinde izlediği politika, bu olayın seyrini değiştirmiştir (Ülman, 2002: 17). Savaşın perde arkasında ise 1908 yılında Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından sebepsiz yere ilhak edilmesi ve artan sömürgeleşme mücadelesi nedeniyle Avrupa devletlerinin politikaları bulunmaktadır (Robbins, 2005: 14-15; Ülman, 2002: 18-19). Rusya'nın Balkan politikası ve bu politikaya karşılık Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun izlediği siyaset, bu savaşın çıkmasında bir diğer etken olmuştur. Rusya destekli Sırbistan'ın Avusturya-Macaristan'ın politikalarını tehdit eder olması; Avusturya-Macaristan'ın ise Osmanlı Devleti ile Bulgaristan aracılığıyla Rusya'nın bu politikalarını engellemeye yönelik faaliyetleri perde arkasındaki gelişmelerin menşesini ortaya koymaktadır (Armaoğlu, 2009: 134; Bayur, 1991a: 559). Yine Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları peşi sıra zayıf düştüğü ve hemen yıkılacağı düşüncesi ile Osmanlı coğrafyasında, özellikle de Hindistan yolu üzerindeki Orta Doğu topraklarında İngiliz-Alman rekabeti de bu savaşın amilleri arasında bulunmaktadır (Ferro, 2002: 170; Bayur, 1991b: 22-34).

Gerçekte Sırp yönetimi, suikastın hemen ardından suikast düzenleyenlerle bir bağlantısının olmadığını ilan etmiştir. Ancak Avusturya'nın Almanya eksenli Avrupa politikası, Macaristan Başbakanı Tisza'nın uyarılarına rağmen yürürlüğe konulmuştur (Robbins, 2005: 17). Almanya'nın desteğini alan Avusturya-Macaristan, veliahdın öldürülmesi üzerine Sırbistan'a 23 Temmuz'da bir uyarı vermiş ve 25 Temmuz'da almış olduğu yanıtın memnun kalmayınca Sırbistan'la bütün diplomatik ilişkilerini kesmiştir (Armaoğlu, 2009: 136). Ferdinand'ın ölümünden yaklaşık bir ay sonra verilen bu muhtırada; Sırp yönetiminden Avusturya-Macaristan karşıtlığı propagandaya son verilmesi, belli başlı kişilerin tevkif edilmesi ve suikast araştırmasında Avusturya'dan da bir temsilci bulundurulması gibi istekler bulunmaktaydı (Robbins, 2005: 18; Strachan, 2014: 37). Bütün maddeleri kabul eden Sırbistan, iç işlerine müdahale olarak belirttiği son maddeyi tanımayınca Avusturya-Macaristan, Sırbistan'a müdahale için beklediği fırsatı bulmuştur. Zaten Avusturya'nın amacı da Sırbistan'ın kabule yanaşmayacağı maddeleri sunarak kendisine müdahale fırsatı sağlamaktır.²

Sırbistan'ın seferber hâle geçmesi ve Avusturya-Macaristan'ın da Sırbistan'ın hazırlığına fırsat vermeden 28 Temmuz'da Belgrad'ı bombalaması üzerine Birinci Dünya Savaşı başlamıştır.³ Diplomatik açıdan sorunun çözülmesi için çaba gösterilmesine rağmen teşebbüsler sonuç vermeyince Rusya, 31 Temmuz'da seferberlik kararı almıştır. Çünkü Rusya'nın Panslav politikasına ters düşen Avusturya-Macaristan'ın bu

Sırp örgütünün bir üyesi olarak tespit edilmiştir. Detay için bakınız Yusuf Hikmet Bayur; Türk İnkılabı Tarihi, C II, K IV, TTK Basımevi, Ankara 1991, s. 558.

² Ayrıca ultimatoma tam metni için bakınız, Bayur; Türk İnkılabı Tarihi, C II, K IV, s. 563-567.

³ Esasında Avusturya-Macaristan, veliahdın öldürülmesinden önce Sırbistan'a muhtıra hazırlamıştır. Veliahdın öldürüldüğü gün, bu muhtıraya Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Berchtold'un son şeklini verdiği bilinmektedir. Detay için bakınız, Bayur; Türk İnkılabı Tarihi, C II, K IV, s. 561.

hareketi aynı zamanda Rusya'nın Balkanlardaki itibarına gölge düşürmekteydi (Robbins, 2005: 18). Bunun üzerine Almanya da Rusya'dan bu seferberliği durdurmasını istemiş, isteği Rusya tarafından kabul edilmeyince Rusya'ya 1 Ağustos 1914'te savaş ilan etmiştir. Rusya ile hareket eden Fransa da aynı şekilde seferberlik ilan edince Almanya ona da ultimatö vermiştir. Almanya, istediği cevabı alamayınca 3 Ağustos 1914'te Fransa'ya da savaş ilan etmiştir. Almanya, iki taraflı bir savaşa girince bir an evvel Fransa'yı yenip bütün gücünü Rusya üzerine yöneltmek istemiştir (Robbins, 2005: 25). Bu nedenle Almanya, Belçika'dan geçmek için müsaade istemiş, verilmeyince 4 Ağustos 1914'te de Belçika'ya da savaş açmak zorunda kalmıştır. Belçika'ya yapılan savaş ilanı İngiltere'yi harekete geçirmiş ve 1839'dan beri korumasını yaptığı bu devlete karşı yapılan savaş ilanı, 4 Ağustos 1914'te İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilan etmesiyle sonuçlanmıştır. 6 Ağustos 1914'te Avusturya'nın Rusya'ya savaş ilanı ile birlikte suikastla başlayan olay bir hafta içerisinde Avrupa devletlerinin katıldığı büyük bir harbe dönüşmüştür (Ülman, 2002: 32).

Daha sonra Avrupa'da patlak veren bu savaş Japonya, Osmanlı Devleti, Bulgaristan, İtalya, Romanya, Yunanistan ve Amerika Birleşik Devletleri'nin katılmasıyla çok cepheli ve çok devletli bir dünya savaşı hâline gelmiştir.

1. Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girişi

Osmanlı Devleti, son yıllarında oluşturduğu denge politikası nedeniyle Avrupa'daki büyük devletlere dayalı bir dış politika takip etmekteydi. Bu politikalar zaman zaman İngiltere, bazı zamanlar da Fransa ve Almanya eksenli yürütülmekteydi. Birinci Dünya Savaşı çıktığında da bu politikanın tesirinde kalan idareciler, ne yapılması hususunda birçok görüş ortaya atmışlardır.⁴ Bu nedenle Birinci Dünya Savaşı öncesinde başlayan Osmanlı Devleti'nin güçlü bir Avrupa devletiyle ittifak girişimleri Almanya dışında sonuçsuz kalmıştı. Başta İngiltere, Fransa ve Rusya, dağılmakta olan Osmanlı Devleti'yle izledikleri siyaset gereği bir ittifaka yanaşmamıştı (Tuncer, 2011: 30-32).

1914 yılı Ağustos ayında Alman ordularının Rusya'ya karşı başarılı zaferler elde etmesi, başta Harbiye Nazırı Enver Paşa olmak üzere bazı Osmanlı idarecilerini Almanya ve Avusturya-Macaristan'a dayalı bir politika izlemeye sevk etmiştir. Nitekim Müttefik devletleri ile anlaşamayan Osmanlı Devleti, 2 Ağustos 1914'te Almanya ve Avusturya-Macaristan ile bir antlaşma imzalamıştır (Shaw, 2014: 59-71).⁵ Bu antlaşmanın dördüncü maddesinde: Almanya, Rusya karşısında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması için Osmanlı Devleti'ne her türlü yardımı yapacak, karşılığında Osmanlı Devleti de Avusturya'nın Sırbistan ile olan mücadelesinde tarafsız kalacaktı. Eğer Almanya, Avusturya ile yaptığı antlaşma gereği savaşa girerse Osmanlı Devleti de savaşa katılacaktı (Tuncer, 2011: 36-37). Dolayısıyla üçlü İtilaf devletleriyle girişilen antlaşma

⁴ Bu görüşler hakkında bakınız Hüner Tuncer; Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu, Kaynak Yayınları, İstanbul 2011, s. 29.

⁵ Antlaşma maddeleri için bakınız Bayur; Türk İnkılabı Tarihi, C II, K IV, s. 642-643.

teşebbüsleri sonuçsuz kalınca Osmanlı Devleti de bu sefer İttifak devletleriyle antlaşma yapmak zorunda kalmıştı. Osmanlı Devleti, bu antlaşmanın akabinde tarafsızlığını ilan etmişse de bir yandan da seferberlik hâline geçmiştir (Shaw, 2014: 130). Kara savaşlarında Avrupa'da başarı elde edemeyen, Fransa ve Rusya tarafından iki cephede zorlanan Almanya, üzerindeki bu baskıyı hafifletmek için Osmanlı Devleti'ni savaşa zorlamaktaydı. Bu amacı gerçekleştirmek için her türlü girişimde bulunan Almanya, 11 Ağustos 1914'te "*Goeben ve Breslau*" adlı iki gemisini Osmanlı kara sularına sokmuştur (Öner, 2012: 138).

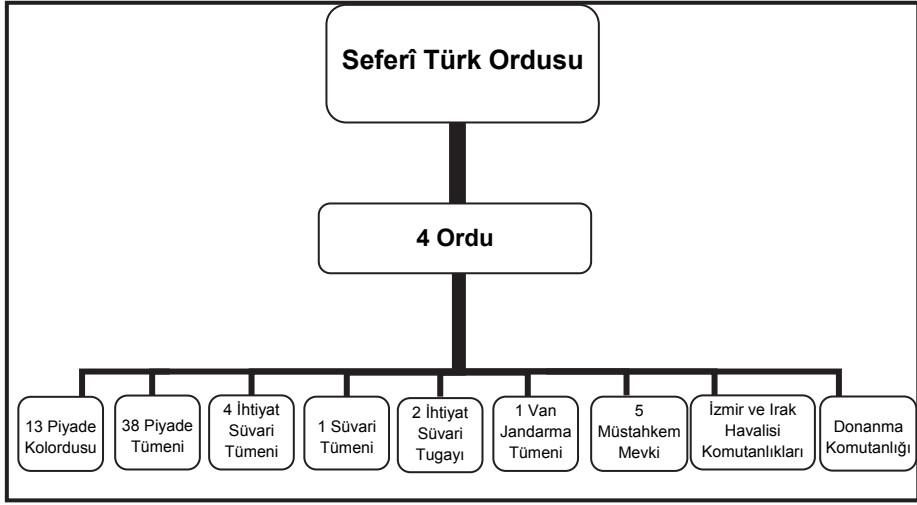
Müttefiklerin, özellikle de İngiltere'nin baskıları neticesinde Osmanlı Devleti, bu iki gemiyi satın aldığını bildirerek isimlerini "*Yavuz ve Midilli*" olarak değiştirmiş, tayfalarına da fes giydirerek bu gemiler ve personellerinin Osmanlı donanmasına katıldığını ilan etmişti. Ayrıca 15 Ağustos 1914'te Osmanlı donanmasındaki İngiliz deniz subaylarının görevine son verilerek Goeben gemisinin komutanı Wilhelm Souchon, Osmanlı donanmasına alınmıştır (Öner, 2012: 162). Bütün bu gelişmeler Osmanlı Devleti'ni Avrupa'da yaşanmakta olan savaşın içine çekmeye başlamıştır. Her türlü diplomatik girişimin sonuçsuz kaldığı ve ülkede hükûmet krizi çıkmasına rağmen Almanya safında harbe dâhil olma isteği, Osmanlı idarecilerinde ağır basmış ve bu yönde bazı gizli ve açıktan kararlar alınmıştır. Nitekim bu kararlar doğrultusunda 27 Ekim 1914'te Boğaz'dan ayrılan Osmanlı donanması, Amiral Souchon komutasında Karadeniz'e açılarak 29 Ekim'i 30'a bağlayan gece Sivastopol ve Novrosisk'i bombardıman etmiştir (Bayur, 1991c: 240; Öner, 2012: 245-263). Tarafsızlığı sürdürmek isteyen Osmanlı Devleti, Rusya'dan özür dilemesine rağmen Rusya, tayfalarının çoğu Alman olan Yavuz kruvazörünün yaptığı bu saldırıyı kınamış, Osmanlı Devleti'nin özrünü kabul etmemiş ve Alman askerî personelinin Osmanlı topraklarından çıkartılmasını talep etmiştir (Shaw, 2014: 646; Tuncer, 2011: 48-49; Öner, 2012: 266).

Görünürde Osmanlı idarecilerinin istemi dışında gerçekleşen bu eylem nedeniyle Rusya 2 Kasım 1914'te, İngiltere 5 Kasım 1914'te ve Fransa da 6 Kasım'da Osmanlı Devleti'ne resmen savaş ilan etmiştir. Osmanlı Devleti de "*Cihat*" ilan ederek Kafkasya'da, Kanal'da, Çanakkale'de, Irak-Filistin-Suriye'de, Hicaz'da, Libya ve Yemen'de Müttefik güçlerine karşı mücadeleler yürütmek zorunda kalmıştır (Robbins, 2005: 36).

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na girmeden önce askerî teşkilatlanmasını yeniden oluşturmuştur. Osmanlı kara ordusu, Harbiye Nezaretine bağlı olarak dört ordu müfettişliği, 13 piyade kolordusu, 38 piyade tümeni ve 4 süvari tümeninden oluşmaktaydı. Seferî Türk Ordusu ise 4 ordu, 13 piyade kolordusu, 38 piyade tümeni, 4 ihtiyat süvari tümeni, 1 süvari tümeni, 2 ihtiyat süvari tugayı, 1 Van Jandarma Tümeni, 5 müstahkem mevki, İzmir ve Irak Havalisi Komutanlıkları ve Donanma Komutanlığından oluşturulmuştur.⁶

⁶ Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi-Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri ve Libya Harekâtı 1914-1918; C VI, Genelkurmay Askerî Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı Askerî Tarih Yayınları, Ankara 1978, s. 78, 79.

Tablo-1

Birinci Dünya Savaşı öncesinde seferberliğe katılan Osmanlı ordusunu gösterir tablo.

Bünyesinde ekonomik, siyasal, sosyal ve hukuki açıdan birçok sebep ve neticeleri barındıran Birinci Dünya Savaşı, Yemen’de de Osmanlı Devleti tarafından bir yanda İngilizlere diğer yanda İngilizlerin desteğiyle ayaklanan Arap isyanlarına yönelik yürütülmüştür.

2. Yemen Cephesi’nin Açılması ve Gelişmeler

Arap Yarımadası’nın güneybatı kesiminde bulunan Yemen, Osmanlı döneminde coğrafi olarak “Sera” denilen yüksek kesimlerle, “Tihame” denilen sahil kesimlerden oluşmuştur.⁷ Yemen’de bir cephe açılmadan çok önce, 1908 yılında Seyyid İdrisî adlı biri, Yemen’in kuzeyindeki Asir sancağında isyan çıkarmıştı. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı’na girdiği sırada Yemen’de bu isyan devam etmekteydi (Duysak, 2005: 206).⁸ Osmanlı Devleti, bu isyanı sona erdirmek için diplomasi yolunu denemişse de 1911’de İtalya, 1914’te ise İngiliz desteğini alan Seyyid İdrisî, Osmanlı Devleti’ne karşı sürdürdüğü isyan hareketine devam etmiştir.⁹ Dolayısıyla Birinci Dünya Savaşı patlak verdiği ve Osmanlı Devleti’nin de bu savaşa katıldığı esnada, Yemen’deki askerî birliklerin bir kısmı bu isyanı bastırmak için Seyyid İdrisî ve isyancılarla mücadele hâlindeydi (Emin, 1338: 60).

⁷ Hasan Hilmi; Mirâtü’l-Yemen, Yazma Nüsha, s. 8.

⁸ Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi-Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri ve Libya Harekâtı 1914-1918; C VI, s. 398.

⁹ İdrisî ile yapılan görüşmeler ve detayları hakkında bakınız Veysi Karabulut; Meşihat Müsteşarı Hüseyin Kâmil Efendi’nin Yemen Hatıraları, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 89-240.

Yemen Cephesi, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle hemen açılmış bir cephe değildir. Çünkü Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte Osmanlı Devleti'nde 2 Ağustos 1914'te ilan edilen seferberlik emrinden, Yemen'de bulunan 7'nci Kolordu istisna tutulmuştur (Nizamoğlu, 2013: 133-134).¹⁰ Yemen, ordu açısından ikinci derecede bir cephe olarak düşünülmüş ve öncelik diğer cephelere tanınmıştır. İklim, sosyal yapı, ulaştırma, coğrafi yapı açısından Yemen, ikinci plana sevk edilmiş ve bu nedenle ilk başlarda cephe açılması düşünülmemiştir.¹¹ Ancak Ekim-1914'te bir İngiliz gambotunun Hudeyde önlerine gelerek Osmanlı Devleti'ne ait iki mavnayı batırması ve Hudeyde İngiliz konsolosunun Osmanlı Devleti'yle ilişkilerini kestiklerini bildirmesi üzerine, 7'nci Kolordu da 1 Kasım 1914'te seferberlik¹² ilan etmiştir (Emin, 1338: 61). Böylece Osmanlı Devleti'nin, Yemen'de bir taraftan Müttefiklerden olan ve 1839'dan beri Aden'de bulunan İngiltere'yle diğer taraftan da İngiltere'nin desteğiyle isyan eden kabilelerle savaşmak zorunda kaldığı Yemen Cephesi açılmıştır. Yemen'de bulunan 7'nci Kolordu, 4'üncü Ordu Müfettişliği yoluyla iki tümeniyle birlikte doğrudan Harbiye Nezaretine bağımsız olarak bağlanmıştı. Hicaz ve Yemen'deki askerî birlikler seferberlik dışında tutuldukları için doğrudan ordu müfettişliklerine bağlanmamış ve bağımsız kolordu olarak anılmıştır. Dolayısıyla Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Osmanlı ordusu seferberliğe geçtiğinde 7'nci Kolordu, Harbiye Nezaretine bağlanmıştı.¹³

Seferberlikten önce Yemen'deki 7'nci Kolordu: 26'ncı Süvari Alayı, Topçu Komutanlığı (19'uncu Sahra Topçu Alayı) 1 ağır topçu taburu, 1 astsubay numune taburu, 1 istihkâm bölüğü, 1 muhabere bölüğü (telgraf bölüğü), bir ulaştırma taburu (üç bölüklü); 39'uncu Piyade Tümeni: 115'inci Alay (3 Piyade Taburu), 116'nci Alay (2 Piyade Taburu ve Ta'iz Millî Taburu), Hacce Komutanlığı (120'nci Alay 2. Tabur), Menahe Komutanlığı (119'uncu Alay 2'nci Tabur); 40'ıncı Piyade Tümeni: Piyade Alayı (İki Taburlu), Carb Komutanlığı (2 Piyade Taburu, Vaizat Millî Taburu, 1 makineli tüfek bölüğü), Hacûr Komutanlığı (117'nci ve 120'nci Alay 3'üncü Taburları, 1 Hacûr Millî Bölüğü), Luhayya Komutanlığı (115'inci Alay 1'inci Tabur ve Beni Cami Millî Bölüğü), Zeydiyye Komutanlığından (117'nci Alay 2'nci Tabur) oluşmaktadır (Bakınız, Tablo-2).¹⁴

¹⁰ Seferberlik emri Meclis-i Vükelada görüşülmüş ve karara bağlandıktan sonra irade çıkartılmıştır. Bakınız, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA); BEO, 4303/322677; MV. 236/17; İ.MMS., 187/1332.

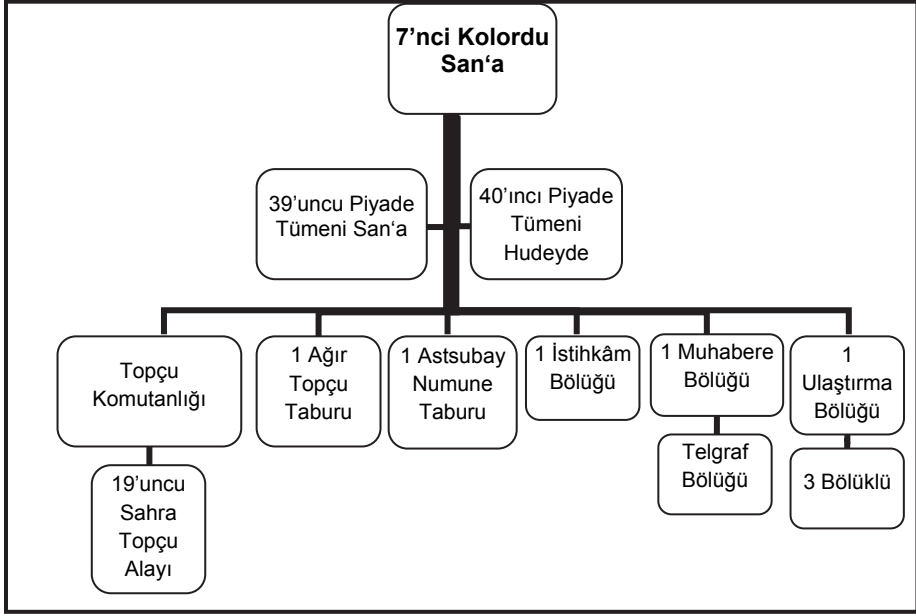
¹¹ Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi-Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri ve Libya Harekâtı 1914-1918; C VI, s. 60, 61.

¹² BOA; İ.MMS., 193/1333; MV., 238/14; BEO, 4333/324955.

¹³ Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi-Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri ve Libya Harekâtı 1914-1918; C VI, s. 78.

¹⁴ age.; s. 87, 88.

Tablo-2

Yemen Vilayet merkezi olan San'a'daki 7'nci Kolordu'nun vaziyeti.

Yemen'de İngiltere'ye ve isyancı Arap kabilelerine karşı açılan bu cephede 7'nci Kolordu ve bu kolorduya bağlı 39'uncu ve 40'ıncı Fırkalar bulunuyordu. San'a'da konuşlanan 39'uncu Fırka; fırka karargâhlarıyla birkaç piyade taburu, topçu, süvari ve fenniye sınıflarından oluşmaktaydı. Hudeyde'de bulunan 40'ıncı Fırka ise karargâhlarıyla 9 top barındırıyordu. Bunlara ek olarak Ta'iz'de bir Nizamiye ve bir Milis Taburu; Şeyh Said'de bir tabur, iki adi sahra topu; Sada'da 119'uncu Alayın bir taburu, bir makineli tüfek bölüğü, 6 top bulunmaktaydı. Geri kalan birlikler ise İdrisî İsyanı'na karşı mücadele için Yemen'in kuzey kesiminde ve Hudeyde-San'a hattında dağınık vaziyette bulunmaktaydı (Emin, 1338: 61).

Yemen'de alınan seferberlik emrinden sonra İngilizlere karşı burada da mücadele gündeme gelmiş ve uzun görüşmelerin ardından Hudeyde ve Aden yönlerinde bir cephe açılmasına karar verilmiştir (Ehiloğlu, 1952: 130). Ta'iz üzerinden Aden'e yönelik ve Tihame denilen Kızıldeniz tarafından ise hem denizden gelecek saldırılara hem de Seyyid İdrisî'ye yönelik iki tali cephe açılmıştır.¹⁵ Bu durumda Yemen Cephesi; Ta'iz Mıntıkâtü'l-Harekâtı (Bakınız, Tablo-3) ve Tihame Mıntıkası (Bakınız, Tablo-4) olarak iki ayrı koldan mücadeleye¹⁶ sahne olmuştur (Emin, 1338: 62-63).

Ta'iz'de Aden'e yönelik yapılacak kara mücadelesi için üssün açılmasıyla Ali Sait Paşa (Akbaytungar) buraya kumandan olarak atanmıştır

¹⁵ age.; s. 396.

¹⁶ age.; s. 88.

(Ehiloğlu, 1952: 131).¹⁷ 7 Kasım 1914'te San'a'dan Ta'iz'e başlayan sevkıyat 5 Mayıs 1915'te tamamlanabilmiş ve bu tarihten itibaren İngilizlere karşı mücadele yürütülmüştür. Esasen karargâh merkezi olarak İbb kazası seçilmiş ancak daha sonra Ta'iz sancağına alınmıştır. Buradaki savaşı yürütebilmek için de *"İlane-i Cihadiye"* adıyla yardım toplanmıştır (Nedim, 2001: 207). Ta'iz Harekât Komutanlığı, buradaki toplanma bölgesi olarak *"Muaviye"* denilen yeri seçmiş ve İngilizlere karşı taarruza geçecek olan kuvvetler, 7 Haziran 1915'ten itibaren burada toplanmaya başlamıştır.¹⁸ Orduların bir kısmı Babü'l-Mendeb üzerine yönelirken büyük kısmı da Laheç üzerinden Aden'e yönelmiştir. Aynı zamanda denizden de İngilizlerin ele geçirmiş olduğu bazı adalara taarruz edilerek İngilizlerin Kızıldeniz'deki üsleri tahrip edilmeye çalışılmıştır.¹⁹

Sonuçta bu tali cephedeki Osmanlı kara ordusu İngilizlere karşı başarılı mücadele vermiş ve bu başarılar karşısında İngiliz mandaterliğini tercih eden bazı kabileler de Osmanlı tarafına geçmiştir.²⁰ Laheç ele geçirilmiş ve İngilizler, Aden şehrine kadar geri çekilmek mecburiyetinde kalmışlardır (BOA, DH.EUM.4.Şb., 5/24; 4/32).

Laheç'in ele geçirilmesi ve İngilizlerin geri çekilmesiyle ilgili Ta'iz Harekât Komutanlığı'ndan: *"Yüce Allah'ın yardımıyla ve komutanlığınızın destekleriyle koruyucuları (İngilizler) ile sahiplerinin (Laheçlilerin) kanlı savunmalarına rağmen sahra yöntemiyle tahkim edilmiş ve çok dayanıklı büyük burçlar ve 1.100 evin bulunduğu Laheç kasabasıyla çevresi tamamen Türk kuvvetleri tarafından ele geçirilmiştir..."* diye bahsedilmiştir.²¹ Nitekim İngilizler geri çekilirken bir yandan tedbir alıp diğer yandan Aden'in savunması için önemli mevki olan Şeyh Osman kasabasını tahkim etmeye başlamışlardır. Bu zaferle Yemen'de Birinci Dünya Savaşı öncesi çizilen Osmanlı-İngiliz sınırı ortadan kaldırılmış,²² İngiltere'nin mandaterliğine son verilmiştir. Ancak milis güçlerin yağmaya kalkışması ve Türk kuvvetlerinin de yorgun olması nedeniyle İngilizler takip edilememiştir. Ayrıca Aden açıklarındaki İngiliz donanmasının

¹⁷ Ta'iz'deki kuvvetler: 5 muvazzaf ve 1 milis piyade taburu, 3 seri, 12 adi ateşli cebel ve 10,5 cm'lik 2 top, 4 mantelli sahra, 4 nordenfeld tüfeği, 1 süvari ve istihkâm bölüğü ve muavene sınıfından oluşmuştur. Bakınız Mehmed Emin; Harb-ı Umumi'de Osmanlı Cepheleri Vekâyi, s. 62.

¹⁸ Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi-Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri ve Libya Harekâtı 1914-1918; C VI, s. 459.

¹⁹ age.; s. 464.

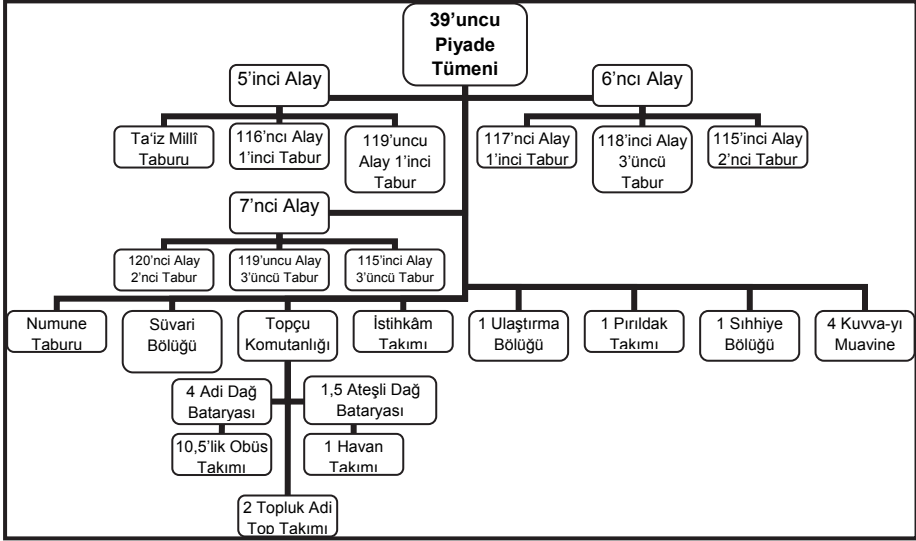
²⁰ Bu konuda bakınız, *"Biz Celile'ye hareket edince Dalî Şeyhi de nihayet karşımıza çıktı. Fakat bir düşman gibi değil, aman dileyerek geliyordu. Dizlerime kapandı..."*, Mahmut Nedim; Arabistan'da Bir Ömür, Der. Ali Birinci, İsis Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 207. Aynı şekilde Havaşibî Emiri, Perim Adası'nda İngiliz üssü yok edildiği zaman Türklerle anlaşma imzalayarak Türk tarafını seçmiştir. Bk. Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi-Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri ve Libya Harekâtı 1914-1918; C VI, s. 464.

²¹ age.; s. 474.

²² Ta'iz'den harekât başlayınca Vali Mahmut Nedim Bey, şunları aktarmıştır: *"Ali Sait Paşa'yla bütün o mintıkaya hâkim olan Cihaf Dağı'na çıktık. Sonra Dalî'ye indik ve bu sefer kurbanlarla dehalet eden şeyhi azil ve tart ederek yerine Abdülhamit'i geçirdik. Nihayet hududa geldik, hudut işaretlerini kırıp yıktık."* Bakınız, Mahmut Nedim; Arabistan'da Bir Ömür, s. 208.

varlığı, Türk ordusunun Aden'in içlerine sokulmasına müsaade etmemiştir (Kudar, 1994: 16). Mütareke imzalanana kadar Laheç'teki mevkiisini koruyan Türk ordusu, zaman zaman takviye alan İngiliz kuvvetleriyle bazı çarpışmalar yaşamıştır.

Tablo-3

Ta'iz'deki 39. Tümenin teşkilat şeması.

Yemen'de mücadelenin yaşandığı bir diğer tali cephe ise Kızıldeniz istikametindeki bölge, yani "*Tihame*" idi. Burada yürütülen harp, Hacûr-Luhayya hattı üzerinde gerçekleşmiştir. Denizden İngiliz saldırılarına, karadan ise İngilizlerle 1915'te Osmanlıya karşı mücadele için antlaşma imzalayan Seyyid İdrisî'ye karşı çetin mücadeleler verilmiştir.²³ Ta'iz Mintikasında Osmanlı kara kuvvetlerinin İngiliz kuvvetlerini Aden'e kadar geri püskürtmesiyle İngilizlerin Yemen'in iç kesimleriyle karadan bağlantısı kesilmiştir. Dolayısıyla Tihame Cephesi'nde daha önce Osmanlı'ya karşı isyana kalkmış olan ve İtalya tarafından desteklenen²⁴ Seyyid İdrisî ve isyancıları, bu kez İngiltere için önem kazanmıştır. Nitekim Osmanlı ordusunu Yemen'de iki tali cephede savaşa zorlama, İngiltere tarafından bir manevra alanı olarak seçilmiştir. Bundan ötürü İngiltere, İdrisî'ye olan desteğini daha da artırmıştır.²⁵ Hatta Seyyid İdrisî, İngilizlerden deniz yoluyla elde ettiği silah, cephane ve erzak gibi yardımlarla isyancı birliklerini her zaman takviye etmiş ve Luhayya ve Carb üzerinden Osmanlı ordularına karşı en çetin saldırılarını gerçekleştirmiştir (Emin, 1338: 63). Osmanlı

²³ 1915'te İngilizlerin Seyyid İdrisî'yle imzaladıkları antlaşma ve maddeleri hakkında bakınız, Yahya Yeşilyurt; Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi 1871-1914, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2011, s. 167, 168.

²⁴ İdrisî'ye yapılan İtalya yardımları için bakınız Mahmut Nedim; Arabistan'da Bir Ömür, s. 124.

²⁵ İdrisî'ye yapılan destekler hakkında bakınız, BOA; DH.ŞFR., 471/28; DH.EUM.4.Şb., 3/2, 23/26.

Devleti, çok önceden böyle bir birlikteliği, yani İngiliz-İdrisî iş birliğini²⁶ bildiği için idaresinin güçlü olduğu yerlerde gerekli önlemler de almayı ihmal etmemiştir. Bu önlemlere bakıldığında; Ebha denilen kazada Şerif Hüseyin'in temsilcisi uzaklaştırılmış, Kunfuda kaza merkezi denizden yapılacak saldırılara karşı daha içerilere taşınmış, garnizon, hastane ve kışlalar yeniden restore edilmiş, askerin moral seviyesi yükseltilerek hazırlıklar yapılmıştır.²⁷ Askerî tedbirler ve mücadelenin yanı sıra bölgenin ileri gelen bazı kabile ve aşiretleri nezdinde girişimler yapılmış ve bunların Osmanlı Devleti safında yer almaları sağlanmıştır (Emin, 1338: 63). Nitekim bu kabilelerin liderleri Seyyid İdrisî'ye karşı yaptıkları mücadele ve aldıkları zaferler karşısında Osmanlı Devleti'nden takdir ve ödüller almışlardır.²⁸ Bunların yanı sıra Ricaü'l-Ma'a ve Temniye gibi bölgelerde İdrisî tarafını seçen kabilelerle çatışmalar yaşanmış; Osmanlı ordusu bu kabilelere karşı yürüttüğü bir çeşit gerilla savaşında birçok başarı elde etmiştir. Hatta bir ara Seyyid İdrisî'nin 80 adamı esir edilmiştir.²⁹

120'nci Alayın 3'üncü Taburunun 1'inci Bölüğünü komuta eden Yüzbaşı M. Arif Bey (Seyhun), mücadele verdikleri kabileleri, Beni Neş, Beni Eslem, Savah ve Hacur El-Fes olarak sıralamıştır. Bu kabilelerle yaptıkları mücadelede oldukça başarılı olan Osmanlı-Türk Ordusu, 11 Aralık 1915'te Cebraz denilen mevkide Arap kabileleri büyük bir bozguna uğratmıştır. Yüzbaşı M. Arif Bey'in anlattıklarına göre Tihame kesiminde düzenli bir harp gerçekleştirmemiş, aksine genellikle bireysel başarılarla ve komutanların üstün gayretleriyle çetin mücadeleler verilmiştir (Seyhun, 2000: 39). 1917'de Tihame Mıntıkası komutanı olan Galib Bey (Deniz), yürütülen mücadeleyi şu ifadelerle anlatmıştır:

"Bu Beni Ayşe Taarruzu'ndan düşmanın bu suretle hezimete uğramış olması şimdiye kadar bütün Abs Cephesi'nde gösterdiği aciz üzerine boş bulduğu bu çöl kısmında para, un, pirinç ile kabileleri elde etmek hususundaki fesat tohumunu ekmek fikrini de kökünden sarsmış, koparmış ve İdrisî taraftarlarına bundan sonra Abs Cephesi'nde harekât icrasına tövbe ettirmiş olduğu zan ve fikrindeyim. Çok cesur, bu gibi baskınlara alışkın arkadaşlar ve kıtalarla yapılan ve teferruatıyla hazırlanmış olan baskının bu muvaffakiyetli neticesinden emin ve çok da memnundum (Deniz, 1935: 15)."

²⁶ 1915'te İdrisî ile Fersan Adası'nda imzalanan ve Türklere karşı mücadele kararlarını içeren antlaşmanın metni için bakınız C.U. Aitchison; *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads*, Vol. XI, Delhi 1933, s. 177.

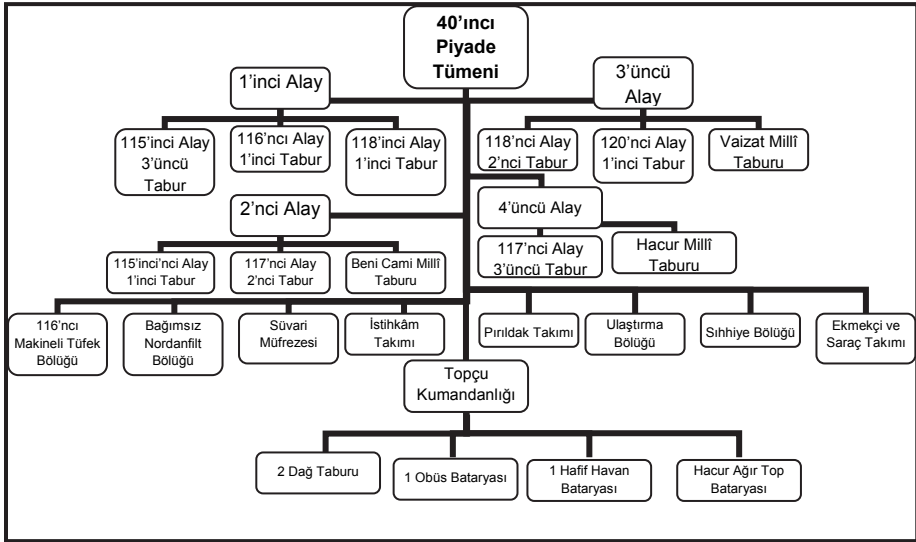
²⁷ Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi-Hicaz, Asir, Yemen Cepheleleri ve Libya Harekâtı 1914-1918; C VI, s. 398.

²⁸ Bu konu hakkında 4 Haziran 1331 tarihli belge bk., "...İdrisî'nin İngilizlerle birlikte berren ve bahren Luhayya'ya vukubulan tecavüzlerinin akim bırakıldığı ve Azab Şeyhülmeşayihî Hadi Paşa ile biraderinin fevkalade hizmetleri görüldüğü..." bilgilerine yer verilmiştir. BOA; DH.ŞFR., 476/93. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin yardım aldığı meşayih hakkında bk., BOA; DH.EUM.4.Şb., 3/102.

²⁹ Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi-Hicaz, Asir, Yemen Cepheleleri ve Libya Harekâtı 1914-1918; C VI, s. 401, 402.

Galib Bey'in bu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere ordularımız baskın şeklinde saldırılar gerçekleştirmiş ve bunların da çoğunda başarılı olmuştur. Kabilelerin düzenli ordu şeklinde Osmanlı ordusunun karşısına çıkmaması doğal olarak Yemen'in Tihame kısmındaki bu savaşın şeklini de değiştirmiştir. 21 Mayıs 1916'da İngilizler, Kamaran Adası'nı işgal etmişler ve buradaki Osmanlı memurlarını aileleriyle Aden'e esir olarak göndermişlerdir.³⁰ 1916'da Kunfuda³¹ ve Şubat-1918'de Luhayya, bir ara İngilizlerin eline geçmişse de 31 Mayıs 1918'te tekrar geri alınmış ve Yemen, Müttefiklerin özellikle de İngiltere'nin herhangi bir başarı kazanamadıkları cephe olmaktan öteye gidememiştir (Emin, 1338: 63).

Tablo-4

Tihame Harekât bölgesi Osmanlı kuvvetlerinin şeması.

Yemen Cephesi, mütarekenin imzalanması üzerine kapanmış ve daha sonra Yemen'in tahliyesi gündeme gelmiştir. 3 Kasım 1918'de Tihame Mintikasında İngiltere'nin Aden valisi, Cizan açıklarına gelerek ordunun mütareke gereği teslim olmasını istemiş ancak deniz yoluyla irtibatın sağlanamadığı bu bölgede karadan merkezle olan bağlantı geç kurulduğu için Osmanlı kuvvetleri teslim olmayı ilk başlarda kabul etmemişlerdir (Ehiloğlu, 1952: 159). Daha sonra Harbiye Nazırı Abdullah Paşa'dan gelen

³⁰ Bu esirlere mukabil, Osmanlı Devleti de İstanbul'daki sekiz İngiliz vatandaşını tutuklayarak Afyonkarahisar'a göndermiştir. Detay için bakınız, BOA; DH.EUM.5.Şb., 24/32.

³¹ Kunfuda, iki dağ topu ve bir bölükten fazla Türk kuvvetiyle korunmaktaydı. Ancak İngilizlerin 6 Temmuz 1916'da Kunfuda açıklarına iki harp gemisi göndermesi üzerine telaşa düşen kuvvet komutanı Binbaşı Rıza, kolordunun uygun görmemesine rağmen birliklerini İngilizlere teslim etmiş ve böylece Kunfuda, İngilizlerin eline geçmiştir. İki ay sonra Türk ordusu burayı geri almıştır. Bakınız Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi-Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri ve Libya Harekâtı 1914-1918; C VI, s. 402, 403.

teslim olmalarıyla ilgili yazı üzerine, ordu sahile inerek İngiliz birliklerine teslim olmuştur.³² Mütarekeyi izleyen günlerde Osmanlı orduları bu duruma inanmamışlarsa da Ta'iz Mıntıkası Komutanı Sait Paşa'nın Aden'e giderek İngilizlere teslim olması üzerine Yemen Cephesi'nde son aşamaya gelinmiştir (Emin, 1338: 64). Ehiloğlu bu konuda:

"Bir gün Ali Sait Paşa'dan kolorduya bir telgraf geliyor. Bu telgraf, 'Mağlubiyetimiz muhakkaktır. Artık asker kanı dökmeye sebep kalmamıştır. Teslim olmamıza müsaade ediniz. Yoksa ben merkezin emrine göre hareket edeceğim.' mealinde idi. Ali Sait Paşa'ya kan dökülme tehlikesi varsa cebele çekilmesi lüzumu bildirildi. Fakat Ali Sait Paşa, amirine verdiği ültimatomdan dönmedi. Arkada kalanların işine yaramasından korkuyormuş gibi elindeki ve emrindeki bütün kıtalar, silah, teçhizat, hayvan ve taşıtlarla birlikte İngilizlere teslim oldu." diye bilgi aktarmıştır (Ehiloğlu, 1952: 160).

Merkezi San'a'da bulunan 7'nci Kolordu, İstanbul'dan herhangi bir emir almadığı gerekçesiyle teslim olmayı kabul etmemiş, savaş ve seferberlik hâlini 1 Aralık 1918'e kadar sürdürmüştür. Nitekim bu tarihte İngilizlerin Hudeyde'yi işgal etmeleri, Harbiye Nazırı Cevad Paşa'nın 2 Aralık 1918'te kolorduya gönderdiği telgraf ve İstanbul'dan gelen heyet üzerine 7'nci Kolordu da teslim olmak³³ zorunda kalmıştır (Emin, 1338: 64). Yemen'in geleceği ise oradaki Osmanlı memurlarına ve İmam Yahya'ya bırakılmıştır. 1914'te Birinci Dünya Savaşı çıkmadan hemen önce Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında çizilen sınıra göre: Sınırın kuzeyinde kalan kısım Yemen Krallığı, güneyinde kalan kesim ise İngiliz mandaterliği altında kalmıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlılığını bildiren İmam idaresindeki Yemen, Türkiye'nin Misakımillî sınırları dışında kalan yerlerdeki haklarından vazgeçtiğini bildirmesi üzerine bağımsızlığını ilan etmek zorunda kalmıştır (BCA, 30/10-260-751-9).

3. Arif Bey'in Raporuna Göre Birinci Dünya Savaşı Tihame Mıntıkasında Yaşananlar

Arif Bey, 25 Mayıs 1921'de Genelkurmay Esir İşleri biriminin kendisinden istediği Yemen Cephesi'ne ait sorulara bir raporla cevap vermiş ve raporunda, Yemen Cephesi'nin Tihame kesiminde yürütülen muharebe hakkında bazı bilgiler aktarmıştır (ATASE, BDH, 1488/33/001-01). Erkânıharp Dairesi 3. Harp Tarihi Şubesine gönderilen bu rapora göre Arif Bey, 2 Eylül 1914'te Yemen'e gitmiş ve Birinci Dünya Harbi'ne Yemen Cephesi'nde katılmıştır. Hudeyde'de, o tarihlerde Seyyid İdrisî'ye karşı yürütülen mücadelenin merkez karargâhı olan Carb Ordugâhına atanmıştır. Carb'daki 118'inci Alayın 2'nci Taburunun 1'inci Bölüğüne komutanlık yapmıştır (ATASE, BDH, 1488/33/001-02). 16 madde ve bir ekten oluşan bu raporunda Yüzbaşı Arif Bey, ilk olarak askerimizin perişan durumunun

³² Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi-Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri ve Libya Harekâtı 1914-1918; C VI, s. 409, 410.

³³ İstanbul'dan Hicaz ve Yemen'deki birliklerin teslim olması için ikna heyeti gönderilmiştir. Heyette Adliye Nazırı Haydar Efendi, eski Hicaz Fırka Kumandanı Miralay Ahmet Lütfi Bey bulunmaktadır. Bakınız, BOA; MV., 249/237.

gözüne çarptığını belirtmektedir. Türk askerinin elbiselerinin ve kaldıkları yerlerin kötülüğü, iklimin askerler üzerindeki kötü etkisi, bu etkiyi önlemeye yönelik herhangi bir girişimin olmamasından ve geceleri hava şartlarının oldukça kötü olması nedeniyle askerin kalın giysi ihtiyacı olduğundan bahsetmiştir. Gündüz hava ne kadar sıcak oluyorsa gece de bir o kadar soğuduğundan askerlerin üzerlerine giyecek mont ihtiyaçları olduğu ve bu durumu 40'ıncı Fırka aracılığıyla 7'nci Kolorduya yazdıklarını ancak olumsuz cevap aldıklarını belirtmiştir. Hatta 1/130 Taburundaki askerlerin çuvala sarınarak geceyi geçirdiklerini de üzülerek ifade etmiştir (ATASE, BDH, 1488/33/001-02). Nitekim orduda bulunan subayların her türlü maddi imkânlarını bu askerler için sarf ettiğini ve savaş sonrası İstanbul'a dönebilen askerlerin bu fedakârlıklar neticesinde sağ salım geri geldiklerini de eklemiştir (ATASE, BDH, 1488/33/001-02).

"20 Ağustos sene 330'de Hudeyde'ye çıktım. On gün sonra İdrisî Cephesi olan Carb Ordugâhında 118. Alay 2. Tabur 1. Bölük Kumandanlığında ifâ-yı vazifeye başladım. O ana kadar hayât-ı 'askeriyemdeki müşâhedâtımla ve 'askerlik mefkûresiyle asla kâbil-i te'vil ve hiçbir sebab-i 'özl ile tafsir olunamayacak derecede zavallı efrâdı şâyân-ı merhamet bir hâlde gördüm. Melbûsât muntazım olmadığı gibi meskenler dahi her türlü te'sirâta ma'rûz ve mâ'il-i ithâmıdan bir hâlde idi. İklimin boğucu şiddet-i te'siri karşısında efrâdın mukâvemet-i hayâtîyelerinin te'min-i muhâfazası düşünülmemişti. Aynı ordugâhda bulunan ve kâpûtsuz olub giceleyn muhâlefet-i hava sebebiyle çuvallara sarınan 1/130 Taburundan bir kısım efrâdın ziyâ'dan vekâyesi için terahhumen mikdâr-ı kâfî kâpûtun irsâl-i ehemmiyetle kırkinci fırka vâsıtasıyla kolordu merkezinden istenilmiş [Mevcut bulunmadığından ve merkez-i saltanatdan celbî dahi hâlen mümkün olamadığından mevcûd ile idâre-i maslahat edilmesi cevâben bildirilmiş] ise de-333-senesinde kıta'âta oldukça mühim mikdârda kâpût tevzî' edildiği gibi mütârekeyi müte'âkib hin-i nakliyede San'a'da İmam Hâzretlerine dahi yine bir mikdâr müceddid kâpûtun teslim edilmiş olduğu söylenilmişdi. Yemen'in ve bil-hâssa Tihâme muhîtinin şerâ'it-i hayâtîyesi nazar-ı dikkate alınarak tedbir ve te'mil ile yokluk içinde bile 'alakadar-ı'l-ımkân bir varlık te'sisine çalışmak ve bu sûretle öksüz-i vedî'atu'llah efrâdın hayât-ı zindegisini tezyiden te'min ile hâlen ve âtiyyen içtimâ'î ve her türlü hayâtta bu vücûdlardan daha şümüllî bir sûrette istifâde husûslarını derin bir vukûfla te'mine çalışmak lazım iken ve zât-ı maddeye ta'allukî olan bir varlığa yok demekdeki sebab-i hikmet bir türlü anlaşılamamıştır. Mercî-i 'â'idinin bu sûretle lâkaydlığından müte'essir bulunan kıta'ât-ı zâbâtânı hayatına hakikaten şâyân-ı şükrân derecede düşkünlük gösteriyor ve def-i mahrûmiyetlerine bütün mevcûdiyet-i maddiyelerini sarf etmekten hâlî kalmıyorlardı. İşte bugün anavatana 'avdet edebilen gemideki efrâd evvela Cenâb-ı Hakk'ın himâye-i hamd-ı ânisi sâniyyen bu zâbâtânın sa'î ve himmet ve hamiyetlerinin semere-i mahsûlüdür."

Yüzbaşı Arif Bey'in bu raporu yukarıda aktarılan ilk maddeyle başlamaktadır. Yemen Cephesi üzerine herhangi bir müstakil çalışmanın olmaması, bu raporu oldukça değerli kılmaktadır. Arif Bey'in raporuna devamla ikinci açıklamasında, Yemen'in büyük bir coğrafya olduğu ve Yemen Cephesi'nde iki harekât alanı açıldığından bahsetmektedir. Bu

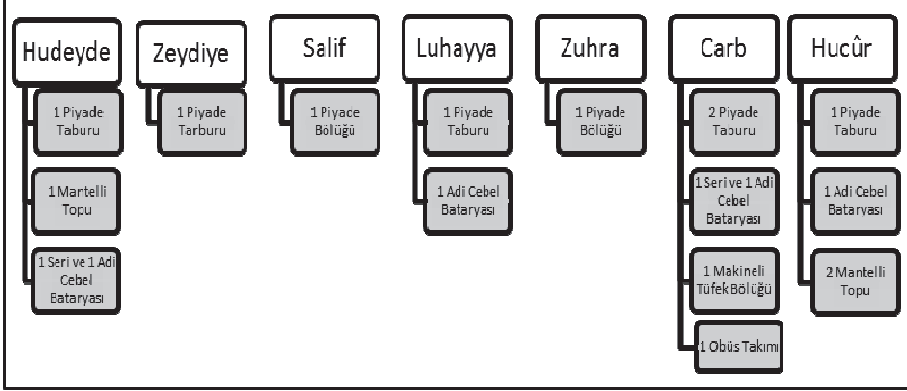
harekât alanları, daha önceki bölümlerde de ele alındığı gibi Tihame ve Ta'iz tali cephesi idi. Ayrıca Yemen Cephesi'nde maddi imkânsızlıkların yaşandığı, Türk askerinin tüm gayretiyle çetin bir mücadele yürüttüğü ve denizden yapılan taarruzlarla İstanbul'la olan irtibatın kesildiğini belirtmiştir. Ancak yine de bu olumsuz şartlara rağmen Türk askerinin başarılı bir görev yürüttüğünü ve bunları anlatacağını yazmıştır. Ayrıca askerî meseleleri anlatırken siyasi yaklaşımlardan uzak durulması gerektiğinin de altını çizmiştir (ATASE, BDH, 1488/33/001-02).

"Harb-i 'Umûminin infilâkı ve Yemen'in vazi'yet-i coğrafyası hasebiyle her ân ve zaman sevâhil denize hâkim bir düşman tarafından tahrib ve işgal edilebilmesi ihtimâli ve merkez-i saltanat-ı seniyye ile hiçbir vesâ'it-i fenniye ile irtibatı olmaması, olsa da mu'âvenet-i maddiyenin imkânsızlığı ve harbin müddet-i devamı meçhûl ve vesâit-i harbiyenin mefkûd bulunması cihetiyle ihtiyâtkâr ve basiretkâr-ı şerâ'it altında ifâ-yı vazife bir vecibe iken koca kıt'a-i vâsi'a Laheç ve Tihâme gibi iki müstakil mıntikatü'l-harekâta tefrik ve taksim edilerek bizzât içinde bulunduğum ve birçok safahâtına şâhidî olduğum vekâyî" ve hâdisâtın fenn-i harb nokta-i nazarından tahlilinden sarf-ı nazar yalnız 'askerin ve siyâsetle kâbil-i te'lif harekât-ı 'umûmiyeyi teşrî' ve mütâreke zamanına kadar hiçbir kayd ve şarta tâbi' olmayarak keyfî ve sergüzeşt-i 'avâkıbın başında nasıl sürüklendiğimizi zîrde 'arz edeceğim."

Bu raporda, Ta'iz üzerinden Aden'e bir askerî mücadele başlamadan evvel Tihame'deki ordunun mevcut yapısı hakkında oldukça önemli bilgiler verilmiştir. Bilgilere göre Tihame'deki Osmanlı-Türk ordusu Hudeyde, Zeydiye, Salif, Luhayya, Zuhra, Carb ve Hacûr mıntıkalarında dağılmış ve mücadeleyi buralardan yürütmüştür (ATASE, BDH, 1488/33/001-02). Ancak ilerleyen zamanlarda Aden'e yönelik askerî harekât için Ta'iz'de de bir ordugâh kurulunca Tihame Cephesi'nde Hudeyde ve Carb'da bulunan serî cebel bataryaları, Carb'daki makineli tüfek bölüğü ve iki piyade taburu Ta'iz'e sevk edilmiştir. Yine Arif Bey'e göre o tarihlerde bazı kabileler, Osmanlı Devleti'nin yanında olduklarını belirtmiş ancak devletin kötü duruma düşmesi hâlinde isyana sarılacaklarını da eklemiştir (ATASE, BDH, 1488/33/001-03).

"Hâlet-i rûhiyeleri hasebiyle sadâkat ve itâ'atleri kuvvet ve menfa'at esâsına müstenid kabâ'il her ne kadar hâlen ve şeklen sakin görünüyorsa da hükûmetin za'af ve 'aczi hâlinde fi'ilen harekât-ı ma'kûsede bulunacakları tarihen müsbettir."

Tablo-5

Yüzbaşı Arif Bey'in raporuna göre Tihame Mintikasındaki kuvvetlerin durumu.

Arif Bey'in raporu içerisinde en önemli açıklamalarından birisi de dördüncü maddede yazdıklarıdır. Bu maddede aktarılanlara göre: Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce Seyyid İdrisî, tam ele geçirileceği bir zamanda onunla Osmanlı Hükûmeti arasında bir uzlaşma girişimi olmuştur. Ayrıca oradaki diğer isyancı kabilelere yönelik Seyyid İdrisî'nin desteklendiği aktarılmıştır. Nitekim Arif Bey, bu destek kapsamında verilen silahların Birinci Dünya Savaşı'nda İdrisî ve adamları tarafından Osmanlı Devleti'ne karşı kullanıldığını beyan etmiştir (ATASE, BDH, 1488/33/001-03).³⁴

“... şerâ'it-i ma'rûzaya külliyyen muhâlif olarak ifâ' edilmiş harekâtın en büyüğü ve en mü'essiri öteden beri mütehâsım olan İdrisî kabâ'ilinin tarafımızdan teslimi olmuştur ki bi'l-âhere bu silah ve cebhâneler üzerimize tevcih edildi ve birçok evlâd-ı vatanın helâkını intâç etti.”

Birinci Dünya Savaşı'na girildiğinde Yemen Valisi olan Mahmut Nedim Bey'in benzer ifadeleri bulunmaktadır. Bu konuda Mahmut Nedim Bey'in, Kuva-yı Umumiye Kumandanlığından almış olduğu bir telgrafta: İdrisî'nin Osmanlı Devleti adına hareket ettiği ve Osmanlı Devleti'yle ittifak hâlinde olan İmam Yahya'ya karşı bazı askerî harekâtlarda bulunarak Osmanlı Devleti'ni zor durumda bıraktığından bahsedilmektedir (Nedim, 2001: 141). Arif Bey yapılan yanlış işlerden bahisle Binbaşı Galip Bey'in Luhayya-Vaizat Mintikasına kumandan tayin edilir edilmez Osmanlı askerine büyük faydası olan ve yöredeki kabileler üzerinde büyük nüfuz sahibi olan Hadi Paşa'yı küçük düşürdüğünü belirtmiştir. Ayrıca Galip Bey'in, Yemen'de kimsenin izni olmadan İdrisî ve ona yakın bazı kabilelere 200'e yakın mavzer silah

³⁴ Bu konuda Mahmud Nedim Bey şunları aktarmaktadır: “İmamla anlaşma yaptıktan sonra, şimdi iş Seyyid İdrisî'yi de susturmak, Yemen'de işe başlamak için lazım olan sulh ve sükûnu tesis edebilmektir. Bunu yapıyorduk. Fakat bu sırada nasıl oldu bilmiyorum. Tam Seyyid İdrisî'yi kati bir mağlubiyete uğratarak dağıtacağımız sırada İstanbul'dan İdrisî ile anlaşma gereğini bildiren telgraflar gelmeye başladı... Bana bir heyetle İdrisî ile görüşme ve fikirlerini anlayarak bir itilaf zemini bulup anlaşmak için emrediyorlardı... Görülüyor ki Seyyid İdrisî bizimle anlaşmış görünse bile arkadan İmam ile uğraşmaktan vazgeçmiyordu...”, bakınız Mahmut Nedim; Arabistan'da Bir Ömür, s. 139-141.

dağıttığını ve bunu da kabileleri Osmanlı Devleti'ne karşı ısındırma niyetiyle yaptığını, yazmıştır. Galip Bey, Yemen Valisi Mahmut Nedim Bey'e şikâyet edildikten sonra komutanlıktan alınmak istenmiş ancak bu, sonraya bırakılmıştır. Çünkü Galip Bey'in, yaptığı işin doğruluğuna inandığını ve silah verilen kabilelerin bireylerini rehin alarak hatasını telafi etmeye çalıştığını üzülerək aktarmıştır (ATASE, BDH, 1488/33/001-03).

"...Yalnız ne gibi te'minât-ı maddiyeye müsteniden bilâ-izin milletin şu kadar silahı mühâsım-ı kabâ'ile tevzi' ettiğini ve yarın bu silahlar kendi kıta'âtımıza tevcih edilirse 'avâkıbının te'mil edilip edilmediğini Kolordu Kumandanlığı tarafından re'sen Galib Bey'den sorulmuş: 'Bu harekâtında ki sâ'ik 'âsî kabâ'ili hükûmete dehâlete sevk etmek olduğunu, 'aksî zuhûr iderse kendisinin i'dâma râzî bulunduğu bu da kifâyet etmezse İstanbul'daki Orhan ismindeki oğlunun dahi i'dâmına râzî olduğunu şifreyle bildirdi.'

'Yemen'in şerâ'it-i hâzırasına külliyyen zarr olan bu harekâtın dökülecek kanların ve heder edilecek cânların ziyâ'ını sizin ve oğlunuzun i'dâmı telâfi edemeyecektir.' cevâb-ı mütekâbilini Kolordu Kumandanlığı bildirdi. İcraât bu kadarla kaldı. Artık memnû'ânın 'avdeti mümkün olamayacağından hiç olmazsa bu silahların bünye-i devlete tevcih edilmemesi esbâbının istikmâli için hiçbir kıymet ve ehemmiyeti hâ'iz olmayan rehine ahzına çalışıldıysa da müsbet bir netice hâsıl olamadı!"

Arif Bey'in bu raporunun 5. maddesinde verilen bilgiler ise Tihame Mintikasında yaşanan gelişmeleri detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Aktarılan bilgiye göre Galip Bey'in bazı kabilelere silah ve malzeme vermesinden kısa bir süre sonra, Hacûr taraflarında Beni Aslam ve Abs yörelerinin kabileleri Osmanlı Devleti'ne karşı harekete geçmesi için Seyyid İdrisî tarafından silahlandırılmıştır. Nitekim bu haber Galip Bey tarafından doğrulanmamış; aksine bunun Hadi Paşa tarafından uydurulduğu ileri sürülmüştür. Ancak Arif Bey'in verdiği bilgilere göre bu olay Galip Bey'in söylediklerinin aksi şeklinde gerçekleşmiş ve Beni Aslam'daki kabilelerle Osmanlıya bağlı diğer kabileler arasında çatışma çıkmıştır. Hacûr'da bulunan 120'nci Alayın 3'üncü Taburu ile Carb, Zuhra ve Luhayya'dan gelen askerler bu mücadeleye gönderilmiş ise de Osmanlı orduları mağlup olmuştur. Dolayısıyla Tihame Mintikasında yardım yapılan kabilelerin Osmanlı Devleti'nin aleyhine hareket ettiğinden ve durumun gittikçe kötü bir hâl aldığından bahsetmiştir (ATASE, BDH, 1488/33/001-03).

"Hacûr Mintikasında ve Benî Aslam ve 'Abs Mintikalarındaki kabâ'ile aleyhimizde kullanmak üzere İdrisî tarafından silâh ve cebhâne tevzi' edildiği istihbâr olundu. Galib Bey bu haberlerin Hâdî Paşa tarafından tahvîfen tazyî' edilmiş ve şüyû'î dahi aynı maksadla vâkı' olmuş olduğuna kânî bulunmuştu. Fakat vekâyi' bu zannın 'aksine çıktı. Hacûr Mintikasında Benî Aslam kabâ'iliyle diğer kabâ'il arasında harb başladı. Hacûr'da 120. Alay, 3. Tabur Kumandanı Binbaşı Nâzım Bey keyfiyeti Galib Bey'e bildirdi ve Galib Bey'in emriyle 3/120 Taburu harbe karıştı ve mağlûb oldu. Carb'dan, Zuhra'den, Luhayya'dan taburlar celb edildi. Bunlar da mağlûb oldular."

5. maddeye devamla Arif Bey, Osmanlı ordularının Tihame Mintikasında zor günler yaşadığını da aktarmıştır. Nitekim sahilden yapılan

İngiliz taarruzuyla Salif'teki bir bölük askerimiz esir edilmiş ve Abs'taki kabile liderleriyle irtibat kurularak bölgede başarı elde etmenin yolları aranmıştır. Bu minvalde Galip Bey'in kabilelerle olan irtibatları ve kabilelerin Osmanlı Devleti'ne bakış açılarının irdelendiği de görülmektedir. Özellikle de Osmanlı ordularının geçeceği bölgelerdeki kabilelerden, yapılan yardımlara binaen gösterilecek olan sadakat, başarı için çok önemli sayılmıştır. Ancak belirtildiğine göre bu gerçekleşmemiş, Carb'dan asker sevkine başlanınca Abs Mintıkasındaki kabileler ayaklanarak Osmanlı ordularına karşı mücadeleye başlamışlardır (ATASE, BDH, 1488/33/001-04).

“...bu bedevinin irşâdı sem'-i kabûle alınmadı. Alınan silâhlara verilen sözlere fi'ilen ibrâz-ı sadâkat edilmedikçe kendisine i'timâd olunamayacağını bildirdi. Tedbir takdiri bozamayınca mintıkasına Carb'dan 'asker sevk edilmesine razı oldu ve sevk edildi. Lakin evvelâ nüfûzu altındaki kabâ'ilin bir kısmı 'isyân etti. Hacûr'daki düşmanlar bu cebheye koştı ise kıta'ât-ı nizâmiye de mıkânâtis gibi bu te'sirden kurtulamadı. Bu plan cebheyi bir sâhadan diğer sâhaya nakl etmekden başka bir şeye yaramadı.”

Tihame Mintıkasındaki askerî faaliyetlerin ve bu faaliyetlerde başarılı bir netice alınması için kabilelerle yapılan anlaşmaların sonuçsuz kaldığı ve Tihame'deki mücadele sahasının genişlediği de verilen bilgiler arasındadır. Nitekim Abs bölgesinde tehlike artınca Galip Bey, Luhayya-Vaizat hattının kumandanlığından alınmış ve Abs Mintıkası Kumandanlığına atanmıştır. Luhayya-Vaizat hattı ise doğrudan 40'ıncı Fırkaya bağlanmıştır. Yine bölgede İngilizler ile irtibat hâlinde olan kabileler olduğu gibi Luhayya'dan alınan askerlerin tekrar geri gönderilmesi ısrarları karşısında, Galip Bey'in bu durumu engellediği de belirtilmiştir (ATASE, BDH, 1488/33/001-04). Bu olaydan, yani askerin Hacûr tarafına sevk edilmesinden sonra Luhayya Mintıkası askerî açıdan yetersiz kalınca buradaki bazı kabilelerin de Osmanlı aleyhine isyan ettikleri, karadan ve denizden saldırıya uğradıkları aktarılmıştır. Düşman olan kabilelerin bu hareketi karşısında şaşkınlık yaşayan Osmanlı ordusu, bir meydan savaşından ziyade derli toplu olmayan ve gerilla savaşı olarak nitelendirilecek mücadeleler yapmıştır. Nitekim karadan isyancılarla denizden de İngilizlerle mücadele verilen Tihame Mintıkası karargâhı Zuhra'ya taşımak zorunda kalmış ve mücadele buradan yürütülmüştür (ATASE, BDH, 1488/33/001-04).

İlerleyen zamanlarda Tihame Mintıkası komutanı olan Ragıp Bey istifa edince bölgenin komutanlığı Galip Bey'e verilmiş ve harekâta devam edilmiştir. Luhayya Mintıkasında Mavr köyünü daha önce ele geçiren isyancılara karşı tedbirsiz bir harekât düzenlenmiş ancak Arif Bey'in dediğine göre Topçu Kumandanı Yarbay Mehmet Sıtkı Bey'in uyarı ve tavsiyeleri dinlenmeyince burada birçok askerimiz şehit olmuştur (ATASE, BDH, 1488/33/001-05). Başarı sağlanmıştır ancak tedbirli bir harekâtın buradaki kayıpları daha aza indireceğinden bahsedilmiştir. Tihame bölgesinde eğer yeterli düzeyde silah ve cephane olsaydı belki de tüm mintıka bu badireyi atlatacaktı. Ancak verilen bilgilere göre silahlarda kullanılan fişeklerin bile dolma fişek olduğu ve buna karşılık isyancı ve İngilizlerle iş birliği hâlinde

olan kabilelerin ellerinde yeni teçhizatların olduğu vurgusu yapılmıştır (ATASE, BDH, 1488/33/001-05). Burada Arif Bey çok önemli bir harekâta yer vermektedir:

“...gerçekte İdrisî'ye kalpleriyle bağlı, görünürde ise Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Ali Kasem ve Mahbûb adında iki Yemenlinin teşvikleriyle Luhayya'dan asker alınarak Abs Mıntıkasında savaşa girildi. Bu hareketten kaçınılması gerektiği yine Sıtkı Bey tarafından dile getirilmişse de itibara alınmadı. Bunun üzerine ne devletimize ne de siyasetimize uygun bir hareket yapamadık. Az kalsın bu yanlış hareketlerimizden dolayı tüm Tihame isyancıların ve düşmanın eline geçecekti. Gerçek, kolordudan gizlendi.”

Görüldüğü üzere Tihame Mıntıkasında başarıların olduğu gibi birtakım hatalı mücadelelerin de yaşandığı aşîkârdır. Üstelik yapılan harcamaların bir çarpışma neticesinde meydana gelen zayıatlar olduğu belirtilmiştir. Örneğin 7. Kolorduya ait bazı katırların eşkiyalar tarafından vurulduğu ve yok yere harcanan cephanelerin ise Osmanlı Devleti'yle birlikte çarpışan mücahitlere verildiği yönünde sahte raporlar tanzim edildiği ifade edilmiştir (ATASE, BDH, 1488/33/001-05).

Bu raporun bir diğer maddesi olan 6. maddede Luhayya'da çok kanlı bir mücadele olduğu, Luhayya Mıntıkası Kumandanı İsmail Sehavi Bey'in başarılı harekâtlarda bulunduğu ve Galip Bey'le asker sevki hususunda anlaşamadıklarından bahsedilmektedir (ATASE, BDH, 1488/33/001-05-06).

“...Luhayya mıntika kumandanı İsmail Sehâvi Bey'in ihbâr ve irşâdına inanmayan Tihâme Kumandanı Kâ'imakâm Galib Bey bu vazîyet karşısında şaşırılmıştı. Bir nefer bile ihtiyâcı olamayan ve kâfe-i kuvveti [1.200] neferden ibâret olan ve tahminen yüz küsür kilometrelik bir cebheyi setr ve muhâfazaya uğraşan bu fırkanın hâline acımamak mümkün değildi. 'Abs Cebhesi'ne alınan ve zâyî'âtı dolayısıyla daha za'if bir hâlde kalan Luhayya kuvveti 'usâtın tenkili ve hattû'l-hâlin tathir ve te'mini vazifesiyle i'ade edildi ve Resâsî'de kanlı müsâdemeden sonra düşmanın def' ve tenkiline muvaffakiyet hâsıl oldu.”

Raporun 7. maddesi yapılan harbin genel bir değerlendirmesinden ibaret olup binlerce Türk askerinin orada şehit olduğundan bahsetmektedir. Devamla 8. maddede, mütareke sonrası silah ve cephanelerin Zuhra'da depo edildiği; Yüzbaşı İbrahim Efendi, ambar memuru ve Galip Bey'in emriyle geceleri bu mühimmatın gizlice satıldığı bilgisi verilmiştir. Bu mühimmat satışı fırkanın yetkisinde olmadığı, bir ara engellenmişse de tekrar satışı yapıldığı bizzat Arif Bey tarafından tetkik edilmiştir. Üstelik bu satışların maliyeden gelecek bir heyet tarafından yapılması kanunen gerekliken askerî bir komisyon kurularak satılması Tihame Kıtasında yaşanan usulsüzlükleri gözler önüne sermektedir (ATASE, BDH, 1488/33/001-06).

“...Bâcil'de Luhayya Kazâsı Mâl Müdürü Râsim Efendi'ye iki ma'âş nisbetinde fırka tarafından verilen para ile fûrûht makbûzları imzâ ettirilerek hatâyı tashihe kalkışılmış olduğunu ve gerek satışın asûlsuz keyfi ve adeta husûsî bir hey'etle icrâsı ve mâlmüdüğü Râsim Efendi'nin gizlice itmâ'î taraf-ı vilayetten hoş görülmemiş ve fûrûht

makbûzları vali bey tarafından tasdik edilmeyerek i'ade edilmiş olduğunu duymuştum."

9. ve 10. maddelerde ise yine mütareke zamanında gerçekleştirilen silah satışından bahisle yapılan bazı yolsuzluklar aktarılmıştır. Özellikle yolsuzlukların Galip Bey tarafından gerçekleştirildiği ileri sürülen 10. madde dikkat çekicidir:

"...verilen paralar zabitanın ihtiyacı için verilmiştir. İleride zabitanın İstanbul'da parasız kalmaması için şimdilik bu paralar fırkanın kasasında hıfz edilecek ve İstanbul'a dönüşte dağıtılacaktır, yönünde cevap verildi (ATASE, BDH, 1488/33/001-06)... Bilahare fırka kasasındaki 800 İngiliz lirası kimsenin bilgisi olmadan güya kaybolmuş, çalınmış idi. Nihayet hak sahipleri bin bir dert için İstanbul'da perişan olurken zengin bulunan Galip Bey, 1. Vakıf İş Hanı'nda işletme sandığı kurmuş ve servetini artırmaya çalışıyordu (ATASE, BDH, 1488/33/001-07)."

Yemen'de Osmanlı ordusunun yaşadığı zor günler, raporda her yönüyle irdelenmeye ve açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, şehit olan askerlerimizin yakınlarının dönüş yolunda perişan oldukları ve tahliye esnasında zorluk yaşadıkları belirtilmiştir. 11. maddenin temasını teşkil eden bu kısım, Zebid'de yapılan satıştan 1.200 İngiliz lirası toplandığı ve bu miktarı 7'nci Kolordu Kumandanı Tevfik Paşa'nın aldığını içermektedir (ATASE, BDH, 1488/33/001-07).

Verilen bilgiler ışığında Yemen'de Osmanlı parası yerine riyalin tedavülde olduğu da görülmektedir. Nitekim 12. madde, askerlere verilen paraların Yemen'de geçerli olan riyale göre verildiğinden bahsetmektedir. Miktar rayice göre belirlenerek 1 riyalin 16 kuruş olduğu yerlerde askere 18 riyal verildiği, 1 riyalin 20 kuruş olduğu yerlerde görev yapan askerlere ise 14 riyal verildiği yazılmıştır. Dolayısıyla Yemen'de farklı para sisteminin uygulanması ve o paranın bölgelere göre geçerliliği olduğu gerekçesiyle bazı bölgelerdeki askerlerin haksızlığa uğradığı belirtilmiştir (ATASE, BDH, 1488/33/001-07).

"Abs mıntıkası riyâli=11,5 kuruş= Luhayye mıntıkası =16 kuruş= Hudeyde mıntıkası =20 kuruş= hesâbıyla almak mecbûriyetinde idi. Dünyanın hiçbir milletinde görülmeyen bu tefrik bilâ-merhamet tahliye anına kadar devam etmiştir."

Arif Bey'in raporuna göre Tihame taraflarında yaşanan bir diğer yolsuzluk ise Galip Bey'in yaptığı icraatlardır. Ona göre Galip Bey devletin buhranlı zamanından istifade ederek kendi zenginliğini artırmanın peşindedir. Bu nedenle bulunduğu mevki ve makamı kullanarak bazı devlet mallarını ucuz fiyata sattığından bahsetmektedir (ATASE, BDH, 1488/33/001-07). 13. maddenin esasını teşkil eden bu durum Arif Bey tarafından yadırganan bir olgu olarak durmaktadır. 14. ve 15. maddeler ise hem Tihame hem de Ta'iz mıntikalarında askerlerin maaşlarını alamadıklarını aktarmaktadır. Nitekim zor günler düşünülerek bazı tuz işletmelerinin askerlerin giderleri için ayrılması gerektiği yerde "*İane-i Cihadiye*" çıkarılarak giderilmeye çalışıldığı belirtilmiştir. Her ne kadar bazı

gelirler elde edilmişse de bunların askerlere dağıtılmadığı ve dönüş yolunda askerlerimizin yokluk çektiğinden bahseden bu maddeler, Yarbay Rifat Bey hakkında sorulan soruya verilen cevapla son bulmaktadır (ATASE, BDH, 1488/33/001-07-08).

Değerlendirme

Arif Bey'in bu raporu doğrultusunda, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile çarpışmak zorunda kaldığı Yemen Cephesi'nin Tihame denilen kısmında yürütülen mücadele bu çalışmada ortaya konulmuştur. Şunu da belirtmek gerekir ki raporda belirtilenler, bu cephede yaşanan gelişmeleri siyasi, sosyal, askerî, iktisadi açıdan tam manasıyla ortaya koyan değerlendirme değildir. Sadece cüzi kısmının ele alındığı rapor, Yemen Cephesi'nin yeniden ele alınmasına katkı sağlayacak türdendir. Raporun özelliklerinden bir diğeri de yazıldığı tarihin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraya denk gelmiş olmasıdır. Zira çarpışmanın yaşandığı esnada tutulmuş notlar olsaydı verilen bilgiler daha detaylı olurdu. Ancak sonradan Harp Dairesine verilmiş olan bu rapor, bir nevi yaşananları özetler mahiyettedir. Ayrıca kişisel rapor olması hasebiyle bünyesindeki muhtevi bilgilerin zaman zaman duygusal olarak ele alınmış olduğunu da aşikâr etmektedir. Bu yönüyle temkinli yaklaşılması gereken rapor, bu çalışmada daha çok bilimsel yoldan incelenmeye tabi tutulmuştur.

Bilimsel metotlarla yaklaşılan çalışmada, savaş zamanının yaşantısı sosyoekonomik açıdan ele alınmıştır. Aktarılan bilgiler daha çok gözleme ve yaşananlara dayandığı ve Yemen coğrafyasının hemen hemen bütün askerî bilgilerde çetin olduğu belirtildiği için bu kısımlarda abartının olmadığı görülmektedir. Askerlerimizin yokluk içerisinde olduğu kesindir. Ancak Yemen'e asker gönderilirken lojistik olarak tam destekli gönderilmeye çalışılmış, zaman içerisinde uzun süren çarpışmalar sosyal açıdan askerimiz arasında yokluk ve eksiklik olgusunun çıkmasına neden olmuştur. Üstelik Kızıldeniz'in İngiltere tarafından abluka altına alınması ve karadan da Mekke Emiri Hüseyin'in isyan etmesi Yemen ile İstanbul'un ulaşım ve iletişim bağlarını koparmıştır. Bu şartlar altında teçhizat ve malzeme açısından desteklenemeyen bir cephe olduğu en bariz çıkarımlardan birisidir.

Kabilelerle yürütülen mücadelenin detayına değinilen bu raporda, en dikkat çekici hususlardan birisi de yapılan savaşın diğer cephelerde yürütülen tertipli ve düzenli ordulara karşı yürütülen bir mücadele gibi olmadığıdır. Nitekim bu cephede bir çeşit düzensiz veyahut gerilla savaşı diyeceğimiz türden baskın tarzı çatışmalarla mücadele edilmiştir. Sahil kesiminden sık sık desteklenen asi kabileler, Osmanlı Devleti'yle bu mücadeleyi İngiltere namına yürütmüşlerdir. Elbette rapordan çıkarılan sonuç, Yemen'deki bütün kabilelerin Osmanlı Devleti'yle savaştığı olamaz. Zira raporda da görüldüğü gibi Osmanlı Devleti'nin safında hem isyancı kabilelere hem de Yemen'in güneyinde İngiliz ordularına karşı çarpışan kabilelerin de varlığı müşahade edilmektedir. Eldeki bu veriyle Osmanlı-Türk ordusunun Yemen'de Araplar tarafından sırtından vurulduğu söylenemez. Çünkü zaten asi kabileler Birinci Dünya Savaşı'ndan önce de Osmanlı

hâkimiyetini tanımamakta ve mücadele etmekteydiler. Şayet 1911'de Osmanlı Devleti'yle anlaşılan İmam Yahya, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı askerlerine arkadan kurşun sıkmış olsaydı Yemen'de Osmanlı-Türk askerinin ihanete uğradığını rahatlıkla söyleyebilirdik. Oysa Osmanlı Devleti'ne canla başla katılan ve yardım eden kabilelerin varlığı, Yemen'de bir nebze de olsa ordumuzu lojistik açıdan rahatlatmıştır. Dolayısıyla abluka uygulanan Yemen vilayeti ve Osmanlı-Türk ordusu, kendi yağıyla kavrularak bu savaşta mücadele vermiştir.

Yine Osmanlı ordusunda sıkça rastlanan bir sıkıntıya da bu raporda değinilmiştir. İfadelerden anlaşıldığı üzere pek de tasvip edilmeyen bu durum, üst kademedeki komutanların mücadelenin idaresi hususunda anlaşmazlığa düşmeleridir. Bu husus Osmanlı Devleti'nin merkezinde de daha Birinci Dünya Savaşı'na katılmadan yaşanılmış, yüksek kademedeki komutanlar ve hükûmetin anlaşmazlığı üzerine devlet kendini Birinci Dünya Savaşı'nda bulmuştu. Dolayısıyla komutanların anlaşamama meselesinin savaş zamanında da yürütüldüğü, bunun Yemen'de de yaşandığı görülmektedir.

Birtakım usulsüz uygulamalar ve davranışların irdelendiği çok açık bir şekilde ifade edilmiştir. Fakat savaş zamanında bu uygulamaların doğru olup olmadığı kestirilemeyeceği gibi inisiyatifi ele alan idarecilerin devrin şartlarına göre hareket etmesi gerektiği şüphe götürmez bir olgudur. Zira eksik malzeme ve destekten yoksun yürütülen bu cephedeki mücadelede bireysel kararların alınması en doğru hareket tarzıdır. Herhangi bir düzenli ordunun karşısında bulunmayan Osmanlı-Türk askeri hava, ikmal, lojistik durumlarına göre bu mücadeleyi yürütmek zorundaydı. Yemen'in coğrafi durumu, şüphesiz orada mücadele veren birliklerin ve tümenlerin komutanlarının bireysel yeteneklerinin sergilenmesine yol açmıştır. Dolayısıyla sonradan yapılan değerlendirmelerde, yürütülen birtakım hareket ve davranışların yanlış olduğu kanısına varmak yapılabilecek en kolay tahmin yürütmedir. Bu raporda, Galip Bey'in uygulamalarının yanlışlıklarına sıkça değinilmiş olması bu minvalde bir değerlendirmeden öte bir şey değildir. Oysa askerî üst mekanizmaların yapılan harekâtlarda bir araya gelerek kararlar aldıkları bilinen bir gerçektir. Şayet raporda verilenlere bakılacak olursa Tihame bölgesindeki tek sorumlunun Galip Bey olduğu görülmektedir. Ancak verdiği emirlerin yanlış olup olmadığı hususunda bir kanaat yürütmek savaşın neticesinde belli olur. Elbette savaş esnasında birtakım kararlar almak ve buna göre mücadeleyi yürütmek gerekmektedir. Arif Bey'in verdiği bilgilerde doğruluk payı olmakla birlikte, günümüzde o günün şartlarına göre bu bilgileri değerlendirmek elzemdir. Ayrıca Arif Bey'in birlikte çalıştığı Galip Bey hakkında söyledikleri, gerçeklik payı da düşünülerek, duygusal açıdan bir hesaplaşmanın mahiyeti olabilir.

Raporda üzerinde durulan ve çalışmanın da en önemli hususlarından birisi de ekonomidir. Çünkü Yemen'de geçerli para biriminin Osmanlı Devleti'nin kullandığı para biriminden farklı olması orada devlet nüfuzunun da ne biçimde olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Kuruş yahut lira

yerine riyalin kullanıldığı ve bazı bölgelere göre de değerinin düşüp çıktığı anlaşılmaktadır. Bu da Osmanlı iktisat politikasının ne derece etkili ve etken olduğunu ortaya koymaktadır. Sadece bu durum bile Osmanlı Devleti'nin nüfuzunun artık o bölgelerde kalmadığına delildir.

Sonuç olarak aktarılan bilgiler açısından sıradan olmadığı görülen Arif Bey'in bu raporunun hem günümüz Türkçesine transkripsiyonu hem de uyarlaması yapılmıştır. Ayrıca değerlendirmeye de zenginleşen bu rapor, Yemen Cephesi hakkında bir gediği dolduracağı düşüncesiyle ve akademik üslupla ele alınıp incelenmeye çalışılmıştır. Yemen Cephesi hakkında ve Yemen'de Osmanlı nüfuzu hakkında birtakım yargılara ulaşılmıştır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA); Fon: 30/10, Kutu No.: 260, Dosya No.: 751, Sıra No.: 9.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA); Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO) Belgeleri, Dosya: 4303, Gömlek No: 322677.

BOA; BEO Belgeleri, Dosya: 4333, Gömlek No.: 324955.

BOA; Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 4. Şube (DH.EUM.4.Şb.), Dosya No.: 3, Gömlek No.: 2.

BOA; Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 5. Şube (DH.EUM.5. Şb.), Dosya No.: 24, Gömlek No.: 32.

BOA; Dâhiliye Nezareti Şifre Kalem Belgeleri (DH.ŞFR.), Dosya No.: 471 Gömlek No.: 28.

BOA; DH.EUM.4. Şb., Dosya No.: 3, Gömlek No.: 102.

BOA; DH.EUM.4. Şb., Dosya No.: 4, Gömlek No.: 32.

BOA; DH.EUM.4. Şb., Dosya No.: 5, Gömlek No.: 24.

BOA; DH.EUM.4. Şb., Dosya No.: 23, Gömlek No.: 26.

BOA; DH.ŞFR., Dosya No.: 476, Gömlek No: 93.

BOA; İ.MMS., Dosya No: 193, Gömlek No: 1333.

BOA; İradeler Meclis-i Mahsus (İ.MMS.), Dosya No.: 187; Gömlek No.: 1332.

BOA; Meclis-i Vükela (MV.) Mazbataları, Dosya No.: 236, Gömlek No.: 17.

BOA; MV. Mazbataları, Dosya No.: 238, Gömlek No.: 14.

BOA; MV. Mazbataları, Dosya No.: 249, Gömlek No.: 237.

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Birinci Dünya Harbi Evrakı (BDH), Klasör No.: 1488, Gömlek No.: 33/001-01.

ATASE Arşivi; BDH, Klasör No.: 1488, Gömlek No.: 33/001-02.

ATASE Arşivi; BDH, Klasör No.: 1488, Gömlek No.: 33/001-03.

ATASE Arşivi; BDH, Klasör No.: 1488, Gömlek No.: 33/001-04.

ATASE Arşivi; BDH, Klasör No.: 1488, Gömlek No.: 33/001-05.

ATASE Arşivi; BDH, Klasör No.: 1488, Gömlek No.: 33/001-06.

ATASE Arşivi; BDH, Klasör No.: 1488, Gömlek No.: 33/001-07.

ATASE Arşivi; BDH, Klasör No.: 1488, Gömlek No.: 33/001-08.

Diğer Kaynaklar

AITCHISON, C.U. (1933); A Collection of Treaties, Engagements and Sanads, Vol. XI, Delhi.

ARMAOĞLU, Fahir (2009); 20. Yüzyıl Siyasi Tarih, Alkım Yayınevi, İstanbul.

BAYUR, Yusuf Hikmet (1991); Türk İnkılabı Tarihi, C II, K. I, TTK Basımevi, Ankara.

BAYUR, Yusuf Hikmet (1991); Türk İnkılabı Tarihi, C II, K. IV, TTK Basımevi, Ankara.

BAYUR, Yusuf Hikmet (1991); Türk İnkılabı Tarihi, C III, K. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi - Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri ve Libya Harekâtı 1914-1918, C VI (1978); Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.

DENİZ, Galip (1935); Büyük Harp'te 40. Tümenin Asir'deki Harekâtı, Askerî Mecmua'nın Tarih Kısmı, Sayı: 39, Askerî Matbaa, İstanbul.

DUYSAK, Cabir (2005); Osmanlı Belgelerine Göre Asir Bölgesinde Seyyid İdrisî İsyanı ve Sonuçları (1908-1918), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

EHİLOĞLU, Zeki (1952); Yemen'de Türkler, Kardeş Matbaası, İstanbul.

FERRO, Marc (2002); Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi 13. - 20. Yüzyıl, (Çev. Muna CEDDEN), İmge Kitabevi, Ankara.

Hasan Hilmi (Tarihsiz); Mirâtü'l-Yemen, Yazma Nüsha.

KARABULUT, Veysi (2010); Meşihat Müsteşarı Hüseyin Kamil Efendi'nin Yemen Hatıraları, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul.

KUDAR, Alibey (1994); Yemen Esiri (Bektaşlı Hüseyin Çavuş), Tahtakuşlar Köyü Özel Etnoğrafya Galerisi Kültür Yayınları, Balıkesir.

Mahmut Nedim (2001); Arabistan'da Bir Ömür, Der. Ali BİRİNCİ, İsis Yayıncılık, İstanbul.

Mehmed Emin (1338); Harb-ı Umumi'de Osmanlı Cepheleri Vekâyi, Erkân-ı Harbiye Mektebi Matbaası, Beylerbeyi.

NİZAMOĞLU, Yüksel (2013); "1917 Yılında Hicaz Cephesi: Arap İsyanı'nın Yayılması ve Medine'nin Tahliyesi Programı", Bilig, S 66, Yaz-2013, s. 123-148.

ÖNER, Özer (2012); Yavuz ve Midilli-Osmanlının Son Savaşı, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

ROBBİNS, Keith (2005); I. Dünya Savaşı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

SEYHUN, Mehmet Arif (2000); Katıldığım Dört Savaş ve Yaşam Öyküm, (Hzl. Müşerref SEYHUN), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

SHAW, Stanford J. (2014); Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu Savaşa Giriş, C I, Çev. Beyza Sümer AYDAŞ, TTK Yayınları, Ankara.

STRACHAN, Hew (2014); Birinci Dünya Savaşı, Çev. Ümit Hüsrev YOLSAL, Say Yayınları, İstanbul.

TUNCER, Hüner (2011); Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu, Kaynak Yayınları, İstanbul.

ÜLMAN, A. Halûk (2002); I. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş, İmge Kitabevi, Ankara.

YEŞİLYURT, Yahya (2011); Yemen'de Osmanlı-İngiliz Mücadelesi 1871-1914, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.

